

УДК 364 - 787.24:061.23

Ю. С. Ібрагім

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

© Ібрагім Ю. С., 2015
<http://orcid.org/0000-0003-0761-1528>

Стаття присвячена проблемам, пов'язаним з наданням якісної соціально-педагогічної підтримки багатодітним сім'ям із залученням громадських організацій, та перспективам розвитку такої діяльності в територіальній громаді.

Розкрито теоретичні основи вивчення проблем сімей з дітьми та шляхи їх подолання державними органами та громадськими організаціями. Доведено необхідність та перспективи створення системи якісної соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей громадськими організаціями. Встановлено значення такої підтримки задля подолання кризи соціального розвитку багатодітної сім'ї, родинних відносин, підвищення її соціальної суб'єктності, саморозвитку, самовизначення та утвердження сімейних цінностей. Визначено основні суперечності, які необхідно подолати з метою підвищення іміджу традиційної багатодітної сім'ї у суспільстві. Розкрито сутність державної допомоги багатодітним сім'ям, її напрями та основні шляхи підвищення її ефективності, а також суть, напрями діяльності та ресурси громадських організацій з подолання означеної проблеми. Встановлено перспективи подальших досліджень та необхідність розробки нових теоретичних та методичних основ соціально-педагогічної підтримки багатодітної сім'ї громадськими організаціями в умовах територіальної громади.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка, багатодітна сім'я, громадська організація, криза, сімейні цінності.

Ибрагим Ю. С. Социально-педагогическая поддержка многодетных семей общественными организациями: проблемы и перспективы. *Статья посвящена проблемам, связанным с предоставлением качественной социально-педагогической поддержки многодетным семьям с привлечением общественных организаций, и перспективам развития такой деятельности в территориальной общине.*

Раскрыты теоретические основы изучения проблем семей с детьми и пути их преодоления государственными органами и общественными организациями. Доказана необходимость и перспективы создания системы качественной социально-педагогической поддержки многодетных семей общественными организациями. Установлено значение такой поддержки для

преодоления кризиса социального развития многодетной семьи, семейных отношений, повышение ее социальной субъектности, саморазвития, самоопределения и утверждения семейных ценностей. Определены основные противоречия, которые необходимо преодолеть с целью повышения имиджа традиционной многодетной семьи в обществе. Раскрыта сущность государственной помощи многодетным семьям, ее направления и основные пути повышения ее эффективности, а также суть, направления деятельности и ресурсы общественных организаций по преодолению этой проблемы. Установлено перспективы дальнейших исследований и необходимость разработки новых теоретических и методических основ социально-педагогической поддержки многодетной семьи общественными организациями в условиях территориальной общины.

Ключевые слова: социально-педагогическая поддержка, многодетная семья, общественная организация, кризис, семейные ценности.

Ibrahim Y. S. Socio-pedagogical support to large families of public organizations: problems and prospects. Article deals with problems related to the provision of quality social and educational support to large families with the help of community organizations, and the development prospects of such activities in the territorial community.

The article deals with the theoretical foundations for the study of problems of families with children and ways to overcome them by the government institutions and public organizations. The necessity and prospects of creation of system of quality socio-pedagogical support of large families community organizations. Set the main directions of socio-pedagogical activity of public organizations with large families. Determined the value of such support to overcome the crisis of social development large families, family relationships, enhancing its social subjectivity, self-development, self-determination and approval of family values. Defined the basic contradictions that must be overcome to improve the image of the traditional large family in society.

The article defines the prospects for further research, which should be aimed at developing new theoretical and methodological foundations of socio-pedagogical support of large families public organizations in terms of territorial communities, which will be directed to the social development family, her spiritual values, raising the image of families in the society.

Key words: the socio-pedagogical support, the large family, the social organization, the crisis, the family values.

Постановка проблеми. У всі часи сім'я виступала та виступає основною ланкою суспільства, яка є головним стимулом суспільних перетворень та комфортним середовищем розвитку кожної окремої людини. Стабільність та економічне піднесення держави залежать від соціальної активності,

самостійності та відповідальності сім'ї, її духовного та фізіологічного здоров'я, успішного її функціонування як повноправного соціального суб'єкта.

Вагоме значення при цьому надається багатодітній сім'ї, яка за умови організації виваженої соціально-педагогічної підтримки державними та недержавними інститутами, громадськими організаціями, зможе зміцнити як демографічну ситуацію в країні, так і укріпити традиційні морально-духовні цінності суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей досліджувалася науковцями в різних аспектах. Зокрема, А. Капська, Г. Лактіонова, А. Рижанова, Л. Штефан, С. Харченко та інші досліджували теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю, дітьми та молоддю; Т. Бордова, Г. Осадча, О. Синельников, В. Торохтій вивчали питання соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей; А. Бойко, С. Косарецька, С. Тетерський встановили вплив громадських організацій на ефективність реалізації соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями осіб. Проте, незважаючи на значний науково-практичний інтерес до даної проблеми, в теорії соціальної педагогіки відсутні теоретичні основи організації та здійснення соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей із залученням потенціалу громадських організацій, які б сприяли подоланню кризи соціального розвитку багатодітної сім'ї і родинних відносин та були б спрямовані на підвищення її соціальної суб'єктності, саморозвитку, самовизначенню та утвердженню сімейних цінностей.

Мета статті - розкрити основні проблеми та перспективи створення системи якісної соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей громадськими організаціями.

Виклад основного матеріалу. Проблеми сім'ї були предметом дослідження вчених усіх часів: Платон, Аристотель стверджували патріархальні основи сім'ї, Ф.Бекон підкреслював її домінуючу роль у вихованні дітей, Т. Гоббс, Д. Юм виступали за непорушність шлюбних зв'язків, Ж.-Ж. Руссо розглядав сім'ю як прототип держави, Й. Фітхе та І. Кант, далі Г. Гегель, К. Маркс та Ф. Енгельс пов'язували походження сім'ї з розвитком громадянського суспільства і держави в цілому.

Філософсько-релігійний аспект сім'ї проаналізовано в працях М. Бердяєва, І. Ільїна, В. Розанова, В. Соловйова та інших. З боку соціології її досліджували

А. Антонов, С. Голод, М. Ковалевський, В. Медков, П. Сорокин, А. Харчев, етнографії – О. Ганцька, Дж. Мердок, культурології – А. Радугин, К. Хоруженко, Д. Уайт, соціальної філософії – Н. Андреева, В. Андрущенко, В. Кремень, М. Лукашевич, А. Магомедов, І. Пінчук, О. Склярів. В історії соціальної педагогіки, соціальної роботи висвітлено становлення соціально-педагогічної роботи з сім'ями в Україні і за кордоном – В. Беляєв, С. Золотухіна, А. Капська, В. Лозова, Л. Мардахасєв, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Рунов, О. Холостова; діалектика дає уявлення про роль діяльності у розвитку людини (М. Каган, В. Кремень, Г. Щукіна), гендерна теорія розкриває забезпечення рівності прав і можливостей жінок та чоловіків (К. Левченко, Н. Кутова).

Теоретико-методологічні основи сімейних відносин досліджувалися у працях вітчизняних психологів К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, О. Брушлинського, А. Журавльова, А. Лазурського, О. Леонтєва, Б. Ломова, В. Мясичева, Г. Олпорта, К. Платонова, К. Роджерса, С. Рубінштейна, Б. Скіннера, Д. Фельдштейна, К. Юнга.

Класики педагогіки Я. Коменський, П. Лесгафт, Дж. Локк, А. Макаренко, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші довели роль і місце сім'ї у вихованні особистості, обґрунтували завдання, зміст і методи сімейного виховання. Базою для сучасних досліджень є праці класиків соціальної педагогіки Г. Ноля та П. Наторпа, що заклали теоретичні основи роботи з сім'єю, дітьми і молоддю.

Сучасні наукові дослідження розкривають теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю, дітьми та молоддю (С. Вершловський, С. Гіль, І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Ю. Поліщук, О. Рассказова, А. Рижанова, О. Сухомлинська, Л. Штефан, С. Харченко); визначають засади діяльності сімейного соціального педагога з акцентом на допомозі сім'ї у вихованні дітей (Ф. Кевля, Т. Лодкіна, Г. Селевко); звертають увагу на розв'язання проблем сім'ї (К. Акстманн, Н. Гарашкіна), на соціально-педагогічну підтримку різних типів сімей на різних рівнях: державному (Л. Алексєєва, В. Бочарова, С. Дармодехін), регіональному (О. Арсентєєва, Л. Белічева, Ф. Ільдарханова, Л. Лук'яненко, Г. Новокшонова, Є. Холостова), місцевому (О. Безпалько, О. Самородова), зокрема системі соціально-педагогічної роботи з сім'ями військовослужбовців (Н. Олексюк), вивчають соціально-педагогічну діяльність із сім'єю в контексті соціальної роботи (Дж. Баріс, І. Грига, В. Гуров).

Дослідники приділяють увагу окремим напрямкам соціально-педагогічної та психологічної роботи з сім'єю - опіки над дітьми (С. Бадора, Г. Бевз, Г. Іващенко, Н. Комарова, Д. Мажец, С. Найдьонова, І. Пеша), подоланню насильства в сім'ї (М. Ліборакіна, Е. Нікуліна, І. Трубавіна), підготовки молоді до сімейного життя (В. Кравець), формуванню усвідомленого батьківства і батьківської компетентності (Т. Алексеєнко, І. Братусь, З. Зайцева, Р. Овчарова, Г. Радчук), культури сімейних стосунків і педагогічної культури батьків (Дж. та Е. Бім, В. Костів, В. Сатір, М. Стельмахович, Н. Стіннет), виявленню потреб і проблем сім'ї, дітей (Н. Болдвін, А. Холман), подоланню кризи сім'ї (Г. Репринцева, Т. Шульга, І. Євграфова та ін.) [2].

Надання соціальної та соціально-педагогічної підтримки багатодітним сім'ям досліджувалися Н. Зиряною, Г. Осадною, стан багатодітних сімей у суспільстві вивчали О. Альчидеєва, Т. Бордова, О. Синельников, їх інтелектуальний та емоційний розвиток – Т. Андреев, В. Дружинін, Г. Осадча, психолого-педагогічне забезпечення соціальної роботи з багатодітними родинами розглядалося А. Антоновим, В. Медковим, В. Торохтієм, Б. Хубієвим.

Вплив громадських неурядових організацій на реалізацію різноманітних аспектів соціально-педагогічної діяльності досліджували А. Бойко, З. Вайсман, С. Косарецька, Л. Мерцалова, С. Тетерський, А. Фаулер та інші.

На жаль, в Україні, незважаючи на те, що сімейна політика була і є невід'ємною складовою програми діяльності всіх урядів, сім'я, яка є фактором виживання, захисту і розвитку людини, її соціалізації, переживає значну кризу, яку не завжди може сама розв'язати. Зниження народжуваності, збільшення відсотку насильства в сім'ї, поява значної кількості «кризових» сімей, недостатній рівень виконання батьківських обов'язків, розлучення, позашлюбна народжуваність, масова невротизація та зростання алкоголізації, наркоманії, злочинності, психічних та соматичних захворювань, масове поширення соціального сирітства породжують як значні соціально-економічні та політичні проблеми, так і сприяють поглибленню суспільної кризи та національної трагедії.

Про посилення уваги з боку держави до проблем сім'ї свідчать підписана Україною в 1999 р. Конвенція про права дитини, де визнано право дитини на виховання і догляд у сім'ї, численні рішення на рівні держави щодо підтримки сім'ї. Пріоритетними напрямками державної сімейної політики проголошено

захист прав сім'ї, її членів. При цьому відсутні ґрунтовні наукові дослідження з цієї проблеми в галузі соціальної педагогіки.

Одним із шляхів захисту прав сім'ї та її членів є соціальна робота (Закон України „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю в Україні”), яка з боку державних соціальних інститутів виступає переважно суто правозахисною, оскільки спрямована на створення умов для реалізації прав, інтересів дітей та молоді, членів їх сімей.

Найбільш придатною та гнучкою для реалізації особистісних та суспільних потреб, створення благоприємних умов для виховання, соціального становлення є багатодітна сім'я, яка в свою чергу є найбільш вразливою в економічному плані. Незважаючи на це, значна частина багатодітних сімей накопичила позитивний досвід розв'язання багатьох проблем і є потенціалом суспільного розвитку.

Державою здійснюються певні дії щодо стабілізації та сприяння позитивному розвитку багатодітних сімей, проте, відсутня чітка система їх соціальної, психологічної та соціально-педагогічної підтримки, яка включала б в себе цілеспрямовану роботу з попередження сімейних проблем і формування соціально-педагогічної культури батьків. Це дозволило би підвищити соціальність сімей у територіальній громаді та підняло би престиж традиційної для українського народу форми сім'ї - багатодітної.

Розрізняють три типи багатодітності: свідоме народження дітей (повага до особистості, традиції тощо), незаплановане (відсутність попереднього планування вагітності та кількості дітей), корисливе (народження задля отримання пільг, використання праці дітей, підвищення власного соціального статусу) [3].

Однак, незважаючи на тип сім'ї, діти, що в них виховуються характеризуються стійкістю здоров'я, успішністю навчання, кращою пристосованістю до праці тощо.

Через те, що держава не може надати повну та всебічну допомогу і підтримку всім потребуючим, то в першу чергу увага приділяється тим сім'ям, які знаходяться у складних життєвих обставинах і більш кризовому стані. Проте є можливість через громадські неурядові організації, які створюються задля реалізації спільних інтересів їх членів, посилити залучення як самих сімей, так і громадськості до взаємодії з метою підтримки та розвитку не тільки конкретних сімей, а й їх цінностей у суспільстві.

Важливо зауважити, що державна підтримка сімей передбачає в основному фінансову допомогу, натомість громадські організації мають можливість здійснювати свою діяльність у вузькоспеціалізованих сферах.

Отже, громадські неурядові організації можуть стати провідниками між сім'єю та іншими державними інститутами, надаючи соціально-педагогічну підтримку у вирішенні виникаючих проблем щодо підтримки сімей групи ризику, відстоювання їх прав на сприятливе оточуюче середовище, профілактики негативних явищ, організації виховного дозвілля, розробки та впровадження нових освітньо-розвиваючих технологій, залучення до самопомоги, отримання психологічної, соціальної, медичної, соціально-педагогічної, культурно-просвітницької підтримки тощо.

Основними напрямками соціально-педагогічної діяльності громадських організацій є залучення їх членів до суспільно-корисних справ, формування активної життєвої позиції, виховання гуманності та свідомості особистості, забезпечення, захист прав та свобод членів та створення умов для їх самореалізації [4].

Залучення багатодітної сім'ї до діяльності в громадській організації дає їй можливість розвивати комунікативні, організаторські та лідерські якості, реалізувати особистісний та творчий потенціал, відчутти причетність до громадських та державних справ, вчитися толерантності, розширювати кругозір, своє інформаційне поле, самовдосконалюватися та самореалізовуватися в різних видах суспільно-корисної діяльності, набувати досвіду волонтерської роботи, реалізувати власні ініціативи, знайти своє місце в громадському та суспільному житті [1].

Отже, саме через включення сімей у активну громадську діяльність вбачається їх саморозвиток та спроможність здійснювати значний позитивний вплив на суспільство. Оскільки соціально здорова сім'я, що виступає повноцінним соціальним суб'єктом, здатна допомогти собі та стимулювати державу до позитивних змін.

В Україні існує мережа неурядових громадських організацій, які працюють з багатодітними сім'ями, надаючи різноманітні види підтримки: економічна, побутова, психологічна тощо. Серед них варто назвати «Асоціацію багатодітних матерів (сімей) м. Харкова «АММА», «Союз батьків багатодітних сімей» (м. Іллічівськ), «Громадську організацію багатодітних сімей «Едельвейс»

(м. Київ), «Спілку багатодітних сімей «Родина», «Раду багатодітних сімей Київського району м. Одеси», «Спілку багатодітних родин Львівщини «Щаслива родина» та багато інших організацій.

Проте, важливим є обмін досвідом як на регіональному й на загальнодержавному рівні, так і на міжнародному рівнях, що посилює та зміцнює ефект від соціальної підтримки та соціального розвитку. Залучення багатодітних сімей до активної громадської позиції на основі інтерпретованого позитивного досвіду, сприятиме розкриттю внутрішніх ресурсів сімей з вирішення власних проблем та стимулюватиме включення їх у надання допомоги іншим потребувачим підтримки сім'ям.

Отже, важливість соціально-педагогічної підтримки багатодітної сім'ї громадськими організаціями пов'язана з необхідністю подолання основних суперечностей:

- між необхідністю ефективної соціально-педагогічної підтримки сім'ї і відсутністю теоретичної методології такої діяльності;
- між необхідністю орієнтації у соціально-педагогічній роботі на підтримку багатодітної сім'ї у виконанні нею окремих функцій орієнтованих на розвиток такої сім'ї, вдосконалення та реалізацію нею своїх можливостей та відсутністю теоретико-методичних основ і системи такої роботи;
- між проголошенням ідеї підняття престижу багатодітної сім'ї та неможливістю державою вирішити всі проблеми з подолання кризи сім'ї без залучення громадських організацій територіальної громади.

Задля вирішення визначених суперечностей важливо здійснити порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду соціально-педагогічної роботи з сім'єю; дослідити стан розвитку законодавчої бази щодо соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Україні й за кордоном та охарактеризувати пріоритетні напрями організаційно-правового удосконалення національного законодавства до міжнародних стандартів у цій сфері.

Вивчення багатодітної сім'ї як об'єкту та суб'єкту соціально-педагогічної роботи дозволить виявити сутність та особливості її соціально-педагогічної підтримки.

Вагоме значення у вирішенні проблеми дослідження полягає в обґрунтуванні громадської організації як провідного осередку соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями в територіальній громаді,

дослідження сучасного стану соціально-педагогічної підтримки багатодітних сімей громадськими організаціями та розробка, експериментальна перевірка та аналіз ефективності системи цієї підтримки.

Висновок та перспективи подальших досліджень. Соціально-педагогічна підтримка багатодітної сім'ї має бути спрямована на соціальний розвиток сім'ї, утвердження її цінностей, підняття престижу, допомогу в її функціонуванні через створення умов для реалізації сім'єю та її членами своїх прав у суспільстві, включення сім'ї у процес саморозвитку та допомоги ближньому, що можливо через залучення багатодітних сімей до активної громадської діяльності. Важливу роль у цьому має відігравати залучення ресурсу громадських організацій, що сприятиме об'єднанню сімей на вирішення власних проблем, дозволить проаналізувати ресурс суспільства задля більш ефективної роботи та впливу на його розвиток.

Все це стимулюватиме суспільство та державу на підвищення іміджу традиційної сім'ї, дозволить приймати та активно застосовувати міжнародний досвід, здійснювати виховний суспільний вплив.

Практика соціально-педагогічної роботи вимагає розробки нових теоретичних і методичних основ соціально-педагогічної підтримки багатодітної сім'ї громадськими організаціями в умовах територіальної громади.

Література

1. Ібрагім Ю. С. Соціально-педагогічна підтримка багатодітних сімей громадськими організаціями/ Ю. С. Ібрагім // Теорія і практика соціального виховання: соціальна суб'єктність, активність та відповідальність: матеріали наук.-практ. конф., 21 листопада 2014 р. / під ред. проф. М. П. Васильєвої. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – 116 с. – С. 46-47.
2. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : навч.-посіб. / І. М. Трубавіна. – К. : ДЦССМ, 2003. – 130 с.
3. Тюптя Л. Т. Соціальна робота з сім'єю / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова // Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова – К. : Ун-т «Україна», 2004. – С. 290-313. – Бібліогр.: с. 313.
4. Харченко Л. П. Співробітництво соціального педагога із сім'єю / Л. П. Харченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 3. – С. 54-60. – Бібліогр.: с. 60.